

**ТАСВИРИ
ЧЕҲРАҶОИ ФАРҲАНГӢ ВА БАДЕӢ
ДАР «САФАРНОМА»-И НОСИРИ
ХУСРАВ**

Самиев Чумахон Саймуродович, унвонҷӯи кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода (Тоҷикистон, Душанбе)

**ИЗОБРАЖЕНИЕ
ДЕЯТЕЛЕЙ КУЛЬТУРЫ И
ИСКУССТВА В «САФАРНАМЕ»
НОСИРИ ХУСРАВА**

Самиев Дҷумахон Саймуродович, соискатель кафедры теории и истории литературы Таджикского государственного института языков имени Сотима Улугзода, (Таджикистан, Душанбе)

**IMAGE OF CULTURAL AND
ARTISTIC FIGURES IN "SAFAR-
NAME" BY NOSIR KHUSRAV**

Samiev Jumakhon Saymurodovich, claimant for candidate degree of the department of theory and history literature under the Tajik State Institute of Languages named after Sotim Ulughzoda (Tajikistan, Dushanbe)

E-mail: samir.tj@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: адабиёт, эҷодиёт, сафарнома, образ, чеҳра, ҳамзамонон

Дар «Сафарнома»-и Носири Хусрав ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии мардуми Шарқ ба таври кофӣ таҳлил ёфтааст. «Сафарнома» бо хусусияти хоси тасвиروفаринӣ ва таъсиргузори қобили аҳамият буда, дар он воқеияти зиндагии замони нависанда ба қалам омадааст. Унвони асар ва бобҳои он баёнгари мавзӯ буда, аз лиҳози мазмун ба ҳамдигар пайвастагӣ доранд. Аз лиҳози услуб «Сафарнома»-ро яке аз нахустин асарҳои публицистӣ донистаанд. Зимни сафари ҳафтсола Носири Хусрав бо аҳли адабу илми замон низ вохӯрдааст. Дар мақола дар мавриди андешаҳои Носири Хусрав роҷеъ ба ашхоси соҳибандеша, ки нависанда ҳангоми сафар бо онҳо сӯҳбат доштааст ва ё маълумот пайдо кардааст, сухан рафтааст.

Ключевые слова: концепт, литература, теория литературы, творчество, правила, авторы, литературная критика, путеводитель, образ, лицо, современники, великие

В статье речь идет о «Сафарнаме» Носири Хусрава, которое представляет собой глубокий анализ политики, экономики и общественной жизни народов Востока. Указывается, что «Сафарнаме» имеет научное и литературное значение благодаря своему описательному и влиятельному характеру, в котором рисуются реалии жизни, по стилю считается одним из первых публицистических произведений. Отмечается, что во время своего семилетнего путешествия по Аравийскому полуострову автор «Сафарнаме» встречается с современными ему писателями и учеными, пытается докопаться до истины, Носири Хусрав изучает с критической точки зрения мнения и взгляды мыслителей, с которыми ему довелось общаться.

Key words: concept, literature, literary theory, creativity, rules, authors, literary criticism, guidebook, image, face, contemporaries, great

"Safar-Name" is a deep analysis of politics, economics and social life of the peoples of the East. "Journey" has scientific and literary significance due to its descriptive and influential nature, in which the realities of life are drawn. According to the style of "Safarnom" is considered one of the first journalistic works. During his seven-year journey through the Arabian Peninsula, the author of "Safarnam" meets with contemporary writers and scientists, tries to get to the bottom of the truth, and in a critical article about Nosiri Khusrav's views on intellectuals, the author's attention to writers is revealed. his respect was.

Нависанда ҳангоми тасвири образи бадеӣ қабл аз ҳама ботин ва ҷаҳонбинии қаҳрамонро нуктасанҷона тасвир мекунад ва дар заминаи ин образҳо ягон масъалаи муҳими ҷомеаро матраҳ созад. Баъзан дар осори насри зимни баёни воқеоти реалӣ хислати на ҳама персонажҳо ба пуррагӣ ошкор мегардад. Бо вучуди ин гуфтан ҷоиз аст, ки дар сафарномаҳои мансури адабиёти классикии форсу тоҷик симоҳо мукамал ва муҳим тасвир гардида, онҳо аз ҷумлаи ашхоси таърихӣ ва фарҳангӣ махсуб меёбанд.

Дар ин замина, адабиётшинос Р. Мусулмониён зикр мекунад, ки реализм нависандаро водор месозад, ки амал, феълу ҳӯй, қадду комат, тарзи суханрониву ҷаҳонбинии одамро типӣ, яъне эътимодбахш тасвир намояд. Ба андешаи ин муҳаққик, дар реализм ба тасвири вазъияти типӣ эътибори ҷиддӣ дода мешавад. Вазъият, ки тасвири замону макон, равиши ҳодиса ва баёни

холатро фаро мегирад, дар асари воқеъро бояд дақику эътимоҷбахш сураат гирад. Меъёри дурустию нодурустию вазъият таърих мебошад, зеро агар нависанда асноӣ тафсиلى вазъият рӯи замонаро, хоҳ доништа ва хоҳ бешууроно вайрон карда бошад. Вазъият ҳатман носаҳеҳ акс хоҳад шуд. Ҳангоми тасвири вазъият, сарфи назар аз он ки вай ба ҳодисаҳои таърих масъалаҳои иҷтимоӣ, ахлоқи ҷомеа ва амсоли инҳо мутааллиқ мебошад, адиби реалист бояд ҳақиқати таърихӣ синфӣ ва моҳияти аслии замонавӣ онро ошкор карда тавонад. Дар ҳама ҳолат ба рӯи таърих содиқ мондани суҳанвар шартӣ муҳимтарини реализм ҳисоб меёбад [4, с.245-246].

Осори шоир, нависанда ва донишманди тоҷик Носири Хусрав гувоҳӣ медиҳанд, ки мавсуф зимни нигоштани осори мансур воқеъбин буда, ҷиҳати тасвири мавқеъ ва ҳақиқати ҳоли афрод, ба вижа, шахсони машҳур таваҷҷӯҳӣ бештар. Яке аз чунин асарҳои Носири Хусрав “Сафарнома” аст, ки онро муҳаққиқон намунаи олии воқеънигорӣ доништаанд. “Сафарнома” дар шарҳи мусофирати ҳафтсолаи Носири Хусрав ва ба насри сода ва ҳавии иттилооти дақиқи ҷуғрофиёӣ ва таърихӣ ва баёни одоту одоб мардуме аст, ки Носири Хусрав дар сафарҳои тӯлонӣ ва мамолики мухталиф дид аст. Дар “Сафарнома” муаллиф нахуст оид ба зиндагии қабл аз сафар мухтасар тавақуф намуда, баъд бевосита ба баёни хотироти айёми сафар машғул мегардад [3, с.120-121].

Зимни сафари ҳафтсола ба нимҷазираи Арабистон мусаннифи “Сафарнома” бо аҳли адабу илми замон вохӯрда, ҷиҳати дастрас намудани ҳақиқати аҳвол кӯшиш мекунад. Дар баробари хотироти аз мусоҳибаҳои бо аҳли адабу илм низ суҳан ба миён овардааст. Дар сафарнома нахустин фарди соҳибандеша шоири тоҷик бо исми Қатрони Табрест, ки муаллиф вохӯрии хешро бо ӯ чунин тасвир мекунад: “Ва дар Табрест Қатрон ном шоиреро дидам, шеър неқ мегуфт, аммо забони форсӣ неқӯ намедонист, пеши ман омад. Девони Мунҷик ва девони Дақиқӣ биовард ва пеши ман бихонд ва ҳар маънӣ, ки ӯро мушқил буд, аз ман пурсид, бо ӯ бигуфтам ва шарҳи он бинавишт ва ашъори худ бар ман хонд” [5, с.11]. Ин ки Носири Хусрави Қубодиёнӣ Қатронро шоир гуфтааст, мусаннифи китоби арзишманди “Ғиёс-ул-луғот” исбот мекунад ва шоир буданашро иқрор кардааст [2, с.139].

Ҳангоми баррасии рӯзгор ва осори Қатрони Табрестӣ бештари муҳаққиқон аз ин вохӯрии Носири Хусрав бо ӯ истифода менамоянд. Аз ҷумла, Забехулло Сафо дар ин маврид меғӯяд, ки “Аз муосирони Қатрон-Носир ибни Хусрави Қубодиёнӣ аст, ки дар сафари тӯлонии худ, ҳангоми убур аз Табрест ӯро мулоқот карда ва вайро дар ҷавонӣ ва ҳангоми мутолиаи осори шоирони Машриқ дида буд, ки мушқилоте дар мавориде аз луғати дарӣ/порсӣ, порсии дарӣ/дошт ва барои рафъи онҳо ба Носири Хусрав муроҷиат кард. Носир дар ин бора дар “Сафарнома”-и худ гуфтааст: “Иллати адами иттилоӣ Қатрон аз забони порсӣ/дарӣ он буд, ки худ ба лаҳҷаи эронӣ “озарӣ” хӯ гирифта ва таъъан, поре луғоту истилоҳоти аҳли Машриқро, ки аз забони маҳаллии онон буд, наметинохтааст. Ба Қатрон ғайр аз девони ӯ осоре нисбат додаанд. Аз он ҷумла китобест дар луғат, ки Ҳочи Халифа-соҳиби “Кашф-уз-зунун” онро “Тафосир –фи-луғат-ул-фурс” номидааст. Дар ҷузви нусахи хаттии китобхонаи марҳуми мағфур Алиакбари Деххудо чанд сол пеш нусахе аз як китоби кӯчак ва ҳоли аз шавоҳиди шеърӣ дар луғати порсӣ дида будам, ки ба Қатрон мансуб аст [5, с.108].

Бешубҳа, киёфаи қаҳрамон-тарҳи рӯӣ, қадду баст, либос ва дигар нишонаҳои зоҳирӣ дар асари ҳақиқии бадеӣ барои кушодани характери персонаж роли ниҳоят қалон мебошанд. Асари бадеие, ки дар он киёфаи персонажҳо аз якдигарашон равшан фарқ қунонда наҷудааст, он асар ба ҳиссу фикри хонанда таъсири амиқ намебахшад, барои хубро аз бад ҷудо кардан қам ёрӣ мерасонад. Аломатҳои зоҳирӣ ин ё он одамро ҳар як қас ном бурда метавонад ва ин чандон душвор нест. Аммо ба тарзи бадеӣ тасвир намудани онҳо, ки маҳз он аломатҳо ҳоси ҳамин одам буда, ӯ бо онҳо аз дигарон фарқ мекунад, қори мураккаб аст. Ин масъала аз ҳар як адиб санъатқорӣ баландро талаб менамояд [7, с.353-354].

Носири Хусрав зимни баррасии авзоъ ва аҳволи мардумон ҷиҳати таҳқиқи ҷомеаҳо ва кишрҳои мухталифи иҷтимоӣ қамари ҳиммат баста, ошқорсозии бархе аз вижаҳои гурӯҳҳоро мақсади хеш медонад. Дар баёниҳои ӯ аҷиб ин аст, ки номбурда саканаи шаҳру рустохоро новобаста аз бовариҳои диниашон ба қалам оварда, бидуни ҳеҷ гуна таассуб масеҳиёну мусалмонон ва яҳудиёну бутпарастонро мутобиқи мавзӯи матраҳшуда ёдоварӣ мекунад. Масалан, ҳангоми сафар тоҷеро мебинад ва аз сокинон пурсон мешавад, ки ин мавзеъ чӣ таърих

дорад? Дар посух мешунавад, ки мавзеи мазкур ба замони Фиръавн иртибот дошта, басе қадим маҳсуб мешавад. Акнун тасвири он мавзеро аз диди Носири Хусрав меорем: “Болои он тоқ панҷоҳ газ тақдир кардам ва аз ҷавониби ӯ тахтасангҳои сафед бароварда, чунонки ҳар санге аз он зиёдтар аз ҳазор ман бувад ва ин биноро аз хишт ба миқдори бист газ баровардаанд ва бар сари он устувонаҳои рухом барпо карда, ҳар яке ҳашт газ ва ситабрӣ чунонки ба ҷаҳд дар оғӯши ду мард ғунҷад ва бар сари ин сутунҳо тоқҳо задааст ба ду ҷониб ҳама аз санг мунҳадам чунонки ҳеч гачу гил дар ин миён нест” [5, с.19].

Гузашта аз ин, баъзан афроди дар қор вобастаро тибқи эътиқод ном бурда, ҳеч эҳсоси неку баде нисбат ба мазҳаби ӯ иқрор намекунад ва инсонро тавре мавриди баррасӣ қарор медиҳад, ки фақат инсон буданаш мояи ифтихор асту бас. Масалан, дар шарҳи зерин ҳеч гуна эҳсос намудор нест: “Ва ин шаҳри Сури маъруф аст ба молу тавонгарӣ дар миёни шаҳрҳои соҳили Шом ва мардумонаш бештар шиаанд. Ва қозие буд он ҷо марде суннимазҳаб, писари Абӯқайл мегуфтанд, марде нек ва тавонгар. Ва бар дари шаҳр машҳаде рост кардаанд ва он ҷо бисёр фарш ва тарҳ ва қанодил ва чароғдонҳои заррин ва нуқрагин ниҳода ва шаҳр бар баландӣ аст ва оби шаҳр аз кӯҳ меояд” [5, с.20]. Аксаран ҳамсӯҳбатони нависанда маълум нестанд ва ба вақти шарҳи ҳоле тариқи номуайян баррасӣ шуда, оид ба онҳо маълумот пешниҳод мешавад. Ин образҳо лаҳзавиянд. Дар аввали сафараш дар роҳи Нишопур - Домғон адиб аз зиёрати марқади адиби мутасаввиф шайх Боязиди Бастомӣ ёдовар мешавад [5, с.8].

Дар Сафарнома мавзее ишора мегардад, ки воқеияти қиссаи машҳури “Лайлӣ ва Мачнун”-ро собит месозад: “Аз Тоиф бирафтем ва кӯҳу шикастагӣ буд, ки мерафтем ва ҳар ҷо ҳисорақҳо ва деҳақҳо буд ва дар шикастаҳо ҳисораке хароб ба ман намуданд. Аъроб гуфтанд, ки хонаи Лайлӣ будааст ва қиссаи эшон аҷиб аст” [5, с.85]. Ӯ мушқилтарин лаҳзаҳои зиндагиро, ки гоҳо ҳаёташ чун ашки сари мижгон зерӣ хатар буд, бо шарофати забондонияш, соҳиби илму маърифати амику ҳамачониба буданаш ва ҳунармандиаш паси сар менамояд. Тавре ки адиб ёдовар мешавад, «Ва ман бад - ин фалаҷ чаҳор моҳ бимондам, ба ҳолате, ки аз он саъбтар набошад ва ҳеч чиз аз дунёвӣ бо ман набуд, илло ду саллаи китоб» [5, с.87].

Ба ин монанд ҳикояҳои судманд дар “Сафарнома” бисёр воқеаҳои дар оғози китоб мусанниф зимни хориҷ шудан аз шаҳри Нишопур ва қарор доштан дар шаҳри Симнон талабгори аҳли илм буданашро ба қалам оварда, бо ҳидояти сокинон бо Алии Нисой ҳамсӯҳбат мешавад. Мавсуф ин сӯҳбатро бо сабку шеваи олий инъикос мекунад, ки бо маҳорати баланду забони содда баён ёфтааст: “...марде ҷавон буд, сухан ба забони форсӣ ҳамегуфт, ба забони аҳли Дайлам ва мӯйкушуда, ҷамъе пеши вай ҳозир, гурӯҳе Иқлидус мехонданд ва гурӯҳе тиб ва гурӯҳе ҳисоб. Дар аснои сухан мегуфт, ки бар устод Абӯалӣ Сино раҳматуллоҳи алайҳ чунин хондам ва чунин шунидам. Ҳамоно ғарази вай он буд, то ман бидонам, ки ӯ шогирди Абӯалӣ Синост. Чун бо эшон дар баҳс шудам, ӯ гуфт: “Ман чизе сипоҳона донам ва ҳавас дорам, ки чизе аз ҳисоб бихонам”. Аҷаб доштам ва берун омадам, гуфтам: “Чун чизе намедонад, ҷӣ ба дигаре омӯзад” [5, с.9].” Аз ин сӯҳбат маълум мешавад, ки донотарошӣ ва сӯиистифода аз бузургони илму дониш дар замони Носири Хусрав низ маъмул будааст. Шох Носири Хусрав, ки ба нимҷазираи Арабистон сафари тулонӣ дошт, дар “Сафарнома” ҷиҳати зиёрат ва муайян намудани мавзеи мадфун будани бузургони таърихро инъикос менамояд, аммо аҷиб ин аст, ки он замон ҳам чунин ҳаёлпардозӣ ва бовар кардани шунидаҳо ба мардумон хос будааст: “Ба ҷое расидем, ки он ҷо масҷиде буд, мегуфтанд, ки Увайси Қаранӣ сохтааст” [5, с.12].

Ҷоиз ба тазаккур аст, ки дар “Сафарнома”-и Носири Хусрав номҳои аксар инсонҳои дар қутуби гузашта маҳфузмонда дарҷ гардидаанд ва мусаннифи китоб дар қучо мадфун будани онҳоро қайд мекунад. Носири Хусрав зимни хориҷ шудан аз шаҳри Ҳалаб ба мавзее раҳсипор мешавад, ки сокинонаш кишоварзанд ва он ҷо “дарахтони анҷир ва зайтун ва pistaву бодом ва ангур фаровон аст” [5, с.16]. Аммо донишмандро дар ин мавзӯ фарде бар худ мутаваҷҷеҳ месозад, ки номаш Абӯлаълои Муаррӣ аст ва номбурда ба қавли мусаннифи китоб раиси ҳамон шаҳр ва нобиноне будааст, ки неъматҳову бандагони бисёреро дар ихтиёр дошта, пешаи тақво гузидааст. Маълумоте, ки Носири Хусрав дар хусуси адиби нобинои араб Абӯлаъло ал-Мааррӣ хангоми саёҳати шаҳри Муаррат-ун-нуъмон овардааст, аҳамияти қалони илмию адабӣ доранд. Сараввал, ӯ оид ба саховатпешагиву раъиятпарвар ва хоксории Абӯлаълои Мааррӣ ҳамчун раиси шаҳр ҳикоят мекунад. Сипас, фазилати ӯро сифат карда, аз “Ал-фусул-в-ал-ғоёт ном асари адиб ва аз мавҷудияти зиёда аз сад ҳазор байти ашъораш хабар медиҳад. Носири Хусрав ӯро васф намуда, ҷиҳати ғайбати мардум дар нисбаташ чунин мегӯяд: “...афозили Шому Мағриб ва Ироқ муқирранд, ки дар ин аср қасе ба пояи ӯ набудааст ва нест. Ва китобе сохта

онро “Ал-фусул-в-ал-ғоёт” ном ниҳода ва суҳанҳо овардааст мармуз ва масалҳо ба алфози фасеҳ ва ачиб, ки мардум бар он воқиф намешаванд, магар бар баъзе андак ва он касе низ ки бар вай хонад, чунонки ўро тухмат кардаанд, ки ту ин китобро ба муоризаи Қуръон кардай. Ва пайваста зиёдат аз дувист кас аз атроф омада бошанд ва пеши ӯ адаб ва шеър хонанд ва шунидам, ки ўро зиёдат аз сад ҳазор байт шеър бошад” [5, с.16].

Тавачҷӯҳи нигорандаи “Сафарнома” ба аҳли илму фарҳанг ва тамаддун бештар мушоҳида шуда, муаллиф зимни ҳикоят аз онҳо эҳтироми хешро ба аҳли қалам ошкор месозад. Масалан, муколамае дар рисола анҷом медиҳад, ки бисе нотакрор аст ва мутолиакундаро зуд мутаваҷҷеҳ месозад. Ин муколама дар пояи илми нучум анҷом ёфтааст ва имрӯз низ аз эътимод ҳолӣ нест: “Ба Қоин марде дидам, ки ўро Абӯмансур Муҳаммад ибни Дӯст мегуфтанд, аз ҳар илме боҳабар буд: аз тиб ва нучум ва мантиқ. Чизе аз ман пурсид, ки чӣ гӯй беруни ин афлок ва анҷум чист? Гуфтам: “Номи чиз бар он афтад, ки дохили ин афлок аст ва бар дигар на”. Гуфт: “Чӣ гӯй берун аз ин гунбадҳо маънӣ аст ё на?”. Гуфтам: “Чора нест, ки олам маҳдуд аст ва ҳадди ӯ фалак-ул-афлок ва ҳад онро гӯянд, ки аз ҷуз ӯ ҷудо бошад ва чун ин ҳол доништа шуд вочиб кунад, ки беруни афлок на чун андарун бошад”. Гуфт: “Пас он маъниро, ки ақл исбот мекунад, ниҳоят ҳаст аз он ҷониб? Агар ниҳоят ҳаст, то кучост. Ва агар ниҳоят нест, номутаноҳӣ чигуна фано пазирад?”. Ва аз ин шева суҳане чанд мерафт ва гуфт: “Бисёр таҳайюр дар ин хӯрдаам”. Гуфтам: “Кӣ нахӯрдааст?” [5, с.103]. Ин муколама аз он гувоҳӣ медиҳад, ки мусаннифи “Сафарнома” аз сӯҳбати хос бо уламо ва удабои ин сарзамин хушнуд аст ва меҳода одамони гушаву канори сайёра аз илм боҳабар шуда, дар таъини сарнавишт ихтиёр дошта бошанд. Гузашта аз ин, тавачҷӯҳи доштани мавсуф ба баҳсҳои маънавий ўро илҳом баҳшида, ҷиҳати нигориши “Сафарнома” кӯмак мекардааст. Гузашта аз ин, Носири Хусрав андар “Сафарнома” аз ҳоли афроде низ нақл намудааст, ки бинобар дӯстӣ ва рафоқат байни якдигар дар лаҳзаҳои нохуше зимни сафари ҳафтсола ўро кумак ва дастгирӣ намудаанд. Аз зумраи чунин афрод яке Абӯабдуллоҳ Муҳаммад ибни Филич мебошад, ки бинобар нақли мусаннифи китоб номбурда марди порсо ва босалоҳият будааст. Нигоранда ин вижагиҳои инфиродии ибни Филичро чунин шарҳ додааст: “...ба Айзоб меодам, нома навишта буд, ки он чӣ Носир хоҳад, ба вай диҳад ва хатте биситонад то вайро маҳсуб бошад. Ман се моҳ дар ин шаҳри Айзоб бимондам ва он чӣ доштам, ҳарч гардид ва аз зарурат он коғазро бад-он шахс додам, ӯ мардӣ кард ва гуфт: “Валлоҳ! Ўро пеши ман чиз бисёр аст, чӣ меҳод, то ба ту диҳам, ту ба ман хат дех!” Ман таваҷҷуб кардам ва некмардӣ он Муҳаммад Филич, бисобиқа бо ман он ҳама некӯӣ кард ва агар марде бебок будаме ва раво доштаме, маблағе мол аз он шахс ба воситаи он коғаз бистудаме” [5, с.71]. Ба қавли мусанниф, ҳангоми дар шаҳри Арҷон қарор доштани бинобар ноамнии муҳит ба нафаре бо номи шайх Садид Муҳаммад ибни Абдулмалик мурочиат карда, аз ӯ кумак хостааст ва ин нидои ӯ дарҳол шунида шуда, ўро бо дастури шайх аз он мавзеъ ихроҷ менамоянд. Дар ин маврид менависад: “...азбаски аз мақом дар он шаҳр малул шуда будам, руқъае навиштам бад-ӯ ва аҳволи худ эълон намудам ва илтимос кардам, ки маро аз ин шаҳр ба мавзеъе расонад, ки эмин бошад. Чун руқъа бифиристодам, рӯзи сеюм сӣ марди пиёда дидам ҳама босилоҳ, ба наздики ман омаданд ва гуфтанд: “Моро шайх фиристодааст, то дар хидмати ту ба Арғон равем” ва моро ба дилдорӣ ба Арғон бурданд” [5, с.98]. Зимни дар Арғон будубош доштани мусаннифи китоб яке аз вижагиҳои асосии шаҳр баррасӣ мешавад ва ба қавли Носири Хусрав ин хусусияти хоси Арғон ҳузурӣ мазоҳиби гуногун аст. Ҳатто мувоҳисаи худро бо яке аз уламои муътазилӣ тасвир намуда, зимни баёни фикр чунин мегӯяд: “Ва дар он ҷо аз ағлаб мазоҳиб мардум буданд ва муътазиларо имоме буд, ки ўро Абӯсаиди Басрӣ мегуфтанд, марде фасеҳ буд ва андар ҳандаса ва ҳисоб даъвӣ кардем ва маро бо ӯ баҳс афтод ва аз якдигар суолҳо кардем ва ҷавобҳо кардем, гуфтем ва шунидем дар калом ва ҳисоб ва ғайраҳу” [5, с.99].

Чунин тарзи фикрронӣ ва муносибат бо инсонҳои бархурдор аз илму ҳунар новобаста аз намояндагии онҳо ба кишр, дин, мазҳаб ва миллат гувоҳӣ медиҳанд, ки дар асар дидгоҳҳои мазҳабӣ ва миллӣ набуда, таассуб ва эҳсоси бадбинӣ мушоҳида намешаванд. Фақат интиқод ва васфҳое, ки дар “Сафарнома” ба назар мерасанд, аз ғараз ва ҳасосият маҳрум буда, дар заминаи воқеият ба қалам омадаанд. Дар “Сафарнома” ҳикояти мунозираи мусанниф бо афроде донишманд аз аввал то анҷоми китоб мушоҳида мешавад. Шояд яке аз омилҳои беш аз пеш баён ёфтани чунин муколамаҳо сатҳи ҷаҳонбинӣ аст, ки муаллиф дорад ва он замон бегуфтугӯ

Носири Хусрави Кубодиёни алломаи замон махсуб меёфт. Дар оғози рисола ин тасвириро мехонем, ки илтифоти мусаннифро ба илм ва илмдорон меафзояд: “Дар Шамирон марде нек дидам, аз Дарбанд буд, номаш Абулфазл халифа ибни Али ал-файласуф, марде аҳл буд ва бо мо кароматҳо кард ва карамҳо намуд ва бо ҳам бахшо кардем ва дӯстӣ уфтод миёни мо” [5, с.10].

Диданиҳою шуниданиҳои мусанниф ба инсонҳои касбу кори гуногун ин нигоҳро боз ҳам мусаллам месозад, ки нерӯи инсонӣ дар ҳар мавзӯ ва дар ниҳоди ҳар миллате вучуд дорад ва ҳамчунин зулму ҷабр низ макони ҳос надошта, дар тамоми ҷаҳон парокандаанд. Бинобар ин, донишманди тоҷик дар “Сафарнома” ҳар лаҳза ин ақидаро изҳор намуда, мутмаин аст, ки дар миёни афрод бартарӣ танҳо дар ақл мебошад ва фарде, ки боақл аст, ҳамачониба рушд мекунад. Носири Хусрав дар сафари ҳафтсола танҳо набуд ва ўро бародараш ҳамроҳӣ мекард. Бинобар ин, дар рисолаи мазкур яке аз афроди инъикосшуда дар анҷом бародараш махсуб мешавад. Масалан, хангоми тангдастӣ ва нотавонӣ мусанниф бародар ва ғуломи хиндуро ёдоварӣ кардааст: “Ман бо бародарам ва ғуломаке хинду, ки бо мо буд, зоде андак доштем” [5, с.9]. Боз дар анҷоми рисола мусанниф аз бародари дигари хеш нақл мекунад, ки Абулфатҳ Абдулҷалил ном дошта, нӯкарони хешро дастур додааст то онҳо аз шахсони ҳаҷрафта аз бародаронам суол кунед. Шояд онҳо аз аҳволи онҳо бохабар бошанд, лекин чун аз Носир ўро мепурсанд, оқибат иқрор мекунад: “Мо номаи Носир овардаем, чун хоҷаи ту бирасад бад-ӯ бидихем” [5, с.104].

Ҳамин тариқ, «Сафарнома» аз бехтарин ва пураарзиштарин асарҳои адабии мутафаккири халқи тоҷик Носири Хусрави Қабодиёни мебошад. Муҳаммадтақии Баҳор дар асари маъруфи худ «Сабкшиносӣ», ки яке аз маъхази нодиртарин дар мавриди наср мебошад, сабки «Сафарнома»-ро “латифтарин” ва “равонтарину саҳлтарин” номидааст. Ҳамчунин, Муҳаммадтақии Баҳор ба он андеша аст, ки ин асар нисбат ба дигар осори Носири Хусрав наздиктар ба халқ мебошад [1, с.104]. Нависанда бештар дар бораи ободонии шахрҳо, роҳҳо, хулқу ҳӯи мардуми гуногуну урфу одати онҳо маълумоти муҳим медиҳад, мулоқотҳои худро бо мардони илму адаб тасвир мекунад. Носири Хусрав ҳамчун фарзанди замони худ, ки аз маҳдудиятҳои фикрӣ ва таърихи ҳоли набуд, вале бо вучуди он тавонистааст, ки аз ашхоси зиёде ва аз тарзи фикрронии зиндагии ҳоси онҳо ба ояндагон хабар диҳад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Баҳор, Маликушшуаро. Сабкшиносӣ. /Маликушшуаро Баҳор. -Техрон: Амири Кабир, 1380.- 394 с.
2. Гиёссуддин, Муҳаммад. Гиёс-ул-луғот. Иборат аз ду ҷилд. Ҷилди1/Муҳаммад Гиёссуддин. – Душанбе: Адиб, 1987. -480 с.
3. Забехуллоҳ Сафо Таърихи адабиёти Эрон/З.Сафо.-Душанбе, 2003.-322 с.
4. Мусулмонӣён, Р. Назарияи адабиёт/Р.Мусулмонӣён.–Душанбе: Маориф,1990. -334 с.
5. Носири, Хусрав.Сафарнома/Н.Хусрав.-Душанбе, Ирфон- 1970.-125 с.
6. Салимов, Н.Ю. Эволюция философской прозы в персидско-таджикской литературе средних веков/Н.Ю.Салимов// Учёные записки Худжандского государственного университета им. академика Б.Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук.- 2014.- №4(41).- С.65-71
7. Худойодов, Б. Чанд кайд доир ба портретҳои бадеӣ/Б.Худойодов//Масъалаҳои адабиёти муосири тоҷик.-Душанбе:Ирфон, 1970.- С. 353-354

REFERENCES:

1. Bahor, Malikushshuaro. Stylistics / Malikushshuaro Bahor. - Tehran: Amir Kabir publishing-house, 1380. - 394 p.
2. Ghiyasuddin, Muhammad. Ghiyosullughot. It two volumes. - V.1. / Muhammad Ghiyasuddin.- Dushanbe: Man-of-Letters, 1987. - 480 p.
3. Zabihullah Safo. The history of Iranian literature/ Z.Safo.- Dushanbe, 2003. - 322 p.
4. Musulmoniyon, R. Theory of literature / - Dushanbe: Education, 1990. - 334 p.
5. Nasir Khusrav. Safar-Name. – Dushanbe: Cognition, - 1970. - 125 p.
6. Salimov, N.Yu. Evolution of philosophical prose in Persian-Tajik literature of middle ages / N.Yu.Salimov // Scientific Notes of Khujand State State University named after acad. B. Gafurov. Series of humanities and sciences. - 2014. - №4(41). - P.65-71
7. Khudoidodov B. Some notes on artistic portraits // Issues of modern Tajik literature. - Dushanbe: Cognition, 1970. – P. 353-354.